

#1 שיטה מקובצת מס' בבא מציעא פב: - ומצאתי בתוספות בבבא קמא שמפרשין אותה משום אדם המזיק ואם כן למה פטרוהו לדברי האומר אנוס הוא והלא אדם מועד לעולם בין באונס בין ברצון והם השיבו שאינו חייב באונסין גדולים וסמכו אותה מן הירושלמי שאמרו בישן ובא חבירו וישן אצלו הוא המועד. ואי אפשר להעמידה דהתם משום דשני פשע בעצמו וכן מה שאמרו באם היה בעל קורה ראשון ובעל חבית אחרון וכולה מתניתין... כולם כשהם אדם המזיק משום פשיעה דניזק פטרו בהם... הרמב"ן ז"ל

#2 ס' אהל תורה ב"ק עמ' רטז

וביסוד פלוגתת התוס' והרמב"ן ידוע לבאר (עיין בס' קונטרסי השיעורים סי' י"ד) דהתוס' סוברים דיסוד חיוב אדם המזיק הוא מפני שמוטל עליו חיוב שמירה על עצמו שלא יזיק, וכדאמריי לעיל דף ד' ע"א "אדם שמירת גופו עליו", אלא דילפי' מפצע תחת פצע דחידשה התורה באדם חיוב שמירה יותר מנזקי ממונו, דבנזקי ממונו סגי בשמירה פחותה דהיינו דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה, ובנזקי עצמו לא סגי בזה אלא צריך שמירה גמורה שלא יוכל להזיק בשום אופן. ומשו"ה סוברים התוס' דאם הזיק באונס גמור שלא היה יכול להשמר ממנו אינו חייב. ועוד הוסיפו התוס' בסמוך דאפילו באונס דכעין גניבה פטור, והיינו דהתורה חייבה רק בשמירה שלא יוכל להזיק באונס דאבידה, אבל להשמר מאונס דכעין גניבה לא חייבה התורה. ועיין בשטמ"ק לעיל בע"א שביאר הטעם דאם נפל ברוח שאינה מצויה והזיק חייב "אע"ג דאונס הוא מ"מ היה לו לשמור עצמו שלא לעלות", ומבואר כנ"ל דאם אינו יכול לשמור עצמו פטור. אבל הרמב"ן סובר דמקרא דפצע תחת פצע נתחדש דחיוב נזקי אדם אינו מחמת שמוטל עליו לשמור עצמו, אלא בכל גווני שהזיק חייב בתשלומין, דחידשה התורה דבאדם המזיק ליכא לפטורא דולנערה לא תעשה דבר. אבל

קהלות בבא קמא סימן כד יעקב עט

משלמים דמי זשור צזול היינו מה שנהגה אצל דמי כולה [מדין מזיק] פטורים. והיינו משום שהוא אונס גמור, ולשיטת הרמב"ן ז"ל דגם באונס גמור חייב אדם המזיק, נראה דהכא שאני דכל אונס הרי מעשה ההיזק אסור לו לעשותו, ורק שנאנס דעשי' זו, אצל הכא כיון דחזקה שתחת יד אדם שלו הוא, ה' מותר להם ע"פ דין לעצור ולאכלו, וברשות החורב קעצדי, וככ"ג ליכא מדין אדם המזיק. שו"מ דשטמ"ק כתובות דל"ד דשם הרמב"ן ז"ל שהביא דברי הראב"ד ז"ל דהא דעצורו ולאכלו דפטורין לשלם דמי ההיזק [רק מה שנהגה] וז"ל אצל האי דברשות קא נחית דכסבורין הם של אציהם הוא לא וכו' וסוים זה נכון וענין רשות שהזכיר כאן הרמב"ן ז"ל היינו רשות החורב דחזקה מה שתחיי האדם שלו ולא הו"ל למיחש דהוא של אחרים ואינו כהביא דמתעסק ברשות דלעיל דהתם הכוונה ברשות הצעלים ודוקא העסק הוא ברשות ולא מעשה ההיזק, והכא ליכא רשות צעלים לעסק זה, אלא דברשות החורב קעצדי וכמש"ל.

ואונס ומפלט תחת פלט לא מרבינן אונס גמור כדפי' לעיל עכ"ל, ולשיטת הרמב"ן ז"ל דמפלט תחת פלט מרבינן אפי' אונס גמור [זולת כשפשע הניזק, א"ג מתעסק ברשות] הדק"ל דח"כ מאי מקשי' אונס רחמנא פטרי', אצל לענ"ד דפשוטו אפי' שפיר דהשתא קאי אהיזקו לאחר נפילה [כדמוכח מהא דמייתי והתניא נשצרה כדו כו' כמש"כ התוס' ד"ה והתניא] וגמלא שהאדם לא "הזיק" באונס אלא עשה "דבר המזיק" דהיינו צור, עשה באונס, ולא אשכחן מפלט תחת פלט לחייב אונס כרלון אלא היכא שהזיק באונס. אצל כשעשה מזיק אונס לא אשכחן שיתחייב עליו (*). ובאמת ללי"ע מהיכן פשיעה להתוס' דגם דעשיית מזיק נדון אונס כרלון (**). ועכ"פ דעת הרמב"ן ז"ל שפיר י"ל דצוה ליכא כלל דינא דחייב אלא אונס כרלון, גם אפי' אי מיירי כשהזיקו בשעת נפילה לא צריח לי לע"ע מנלן דיש צוה דין אדם המזיק היכא דנפשרה ונפלה מעלמה הרי אין זה מכוחו כלל, רק שהוא הביא הכד צידו כאן למקום זה, ואח"כ נפשרה מעלמה, ועיי' במלחמות ר"פ המנייה דכל שנתקל אין צוה דין אדם המזיק אפי' פשע ורק מדין אשו הוא דמתחייב.

סימן כה

בענין שטר שיש בו ריבית

תוס' צ"ק ד"ל ע"צ ד"ה וחכ"א הקשו דהא דקאמרי רבנן שטר שיש בו ריבית גובה את הקרן וכו' ומשמע שאת הקרן גובה ע"פ השטר ואפילו ממשעבדי, והיכי גובין ע"פ שטר זה הא העדים פסולין הם שעצרו על לא תשימון כו' ואין לומר דכיון שניכר הריבית צהוך השטר [כדוכיחו התוס' שם לעיל] א"כ לא יצא לגבות את הריבית ע"י שטר זה ולכך לא חשיב שעשו שומא, דז"א שהרי אשטר זה אמרינן דגמרא דמשעת כתיבה עבד לה שומא וע"ש דתוס' מה

אחז"ר צא לידי ספר חלקת יואב וראיתי שם דהור"ד סי' צ' אריכות צנקהאות רבה נדון נפל מידו אי נחשב מעשה הגזרה וזהו אפי' כשפתח ידו ככוונה כדי שיפול וכש"כ כשנפשרה ונפל מידו שלא ככוונה דלע"ג למה יהא זה בגדר מעשה האדם. עוד הוכיחו התוס' דבאונס גמור פטור אדם המזיק מהא דכתובות ל"ד הניח להם אציהן פרה שאולה עצורו ולאכלו

(* ועיי' תוס' צ"מ פ"ב צ' ד"ה וסדר ונמחק"י ס"פ האומנין דהא דהמעביר חבית וכו'. (** העירוני שהרבינו פרץ ז"ל הקשה קו' התוס' דסגנון דהא דנזקי שהזיק בשעת נפילה דהא נלמד מקרא דלע"ג ע"ש, וי"ל דזהו ג"כ כוונת התוס' שגנו.

#4 נחלת דוד מס' ב"ק כז: - ובמש"כ התוס' דבאונס גמור לא מחייב אדם המזיק, בזה דבריהם מוכרחים ונכונים, הגם שעל ראיותיהם יש להשיב, דמההיא דהירושלמי אין ראייה דהתם שאני דהשני פשע שלא היה לו לשכב בצידו, וכן נמי במתניתין דאם עמד בעל חביות נמי הוא פשע בעמידתו, וההיא דהגוזל בתרא ודאי דאינו ענין כלל לזה כיון שלא ידעו כלל מזה ולא נתכוונו להזיק רק שאכלוה כדרך משום שהיו סבורים שהיא שלהם, ואינו ענין כלל למזיק יהיה בכוונה או שלא בכוונה, מכל מקום בלא שום ראייה הדברים מצד עצמן נכונים ומוכרחים מסוגיא דידן, מדפטרין ליה באפילה או בקרן זוית ש"מ דבאונס גדול מפטר אדם המזיק.

#5 משנה מס' גיטין נב: - המטמא, והמדמע, והמנסך, בשוגג פטור, במזיד חייב.

#6 רש"י חולין מא.

והמנסך - יין של חבירו לעבודת כוכבים.

בשוגג - שלא ידע שהיא תרומה ולא ידע שהוא נאסר בניסוך זה או כסבור יין שלו הוא.

פטור מלשלם - ואע"ג דמזיק בשוגג חייב כדקיימא לן (ב"ק דף כו) אדם מועד לעולם בין ער ובין ישן בין שוגג ובין מזיד הכא היזק שאינו ניכר הוא ולא שמיא היזק ובמזיד חייב לשלם דקנסוה רבנן

#7 ס' נר למאור להג"ר מרדכי אליהו רבינוביץ

סימן סד

לידידי הרב הג' מו"ה יוסף דוד נ"י

(א) **מה** שנסתפק כ"ס בהא דקיי"ל דאדם המזיק אף בשוגג חייב אם סבור שהוא שלו חייב או לא ומדהת' ר"פ המניח ד"ה באפילה מבואר דכנסבורין של אביהן אינם משלמין אם הזיקו. ול"ע ממנסך בשוגג שפרש"י בחולין (מ"א א') ככב"ר שהוא שלו ופטור משום היזק שא"כ אבל בלא"ה חייב. ויש לחלק בין אם היה לריך לאסוקי אדעת' אם הוא של אחרים כההיא דמנסך משא"כ כנסבורין של אביהן דא"כ לאסוקי אדעתיהו עכ"ד. הגה כל דבריו בזה מבואר במחנה אפרים ה' נזקי ממון (ס' ל') דר"ה והיה נראה כו' יעו"ש. ועמש"ש בשם הרשב"א [ויל"ע ממ"ש בחי' הרשב"א בכתובות דל"ד ר"ה היטה פרה כו' ובשטמ"ק שם ע"ש]:

#8 שו"ת מהרש"ם חלק ד סימן כז ד"ה בדבר השאלה

בדבר השאלה ברו"ש שדרכן לקנות משקה אריק מסוחר א' מרחוק ושולח תמיד הסחורה ע"י סרסור שפיליטער ור' דרכו ליקח תמיד משקל שלשים גראד ושי' דרכו ליקח משקל ל"ה גראד ושניהם מוכרים לאחדים להבאים להחנות וכעת נשלח ליד הסרסור ב' חביות ממשקה הנ"ל עבור ר' על שלשים ג' ועבור שי' על ל"ה ג' והסרסור נתן לכתפים לשאת ולמסור לכל א' את שלו והם טעו ונתנו לר' משקל ל"ה ולשי' משקל ל' ור' כבר מכר את כל החבית שלו בחזקת משקל ל' גראד וכעת ניסה שי' חבית שלו וראה שאין בו רק ל' ג' ונודע שהוחלפו החביות ועתה תובע הסוחר והסרסור את ר' שישלם מותר הגראדין ואם כי הוא לא קיבל מחירים רק בערך משקל ל' גראד מ"מ הרי מכר את של הסוחר האחר בשוגג והזיקו בזה ואדם מועד לעולם בין שוגג וכו'.

ונסתפק רו"מ אולי יש לדונו כדין אונס דלא הו"ל למידע ולאסוקי אדעת' כלל והביא מהא דכתובות ל"ד בהניח להם אביהם פרה שאולה כסבורים של אביהם ואכלוהו דמשלמים דמי בשר בזול וכו'. והנה גוף הדבר מבואר בתוס' ב"ק כ"ז ע"ב ד"ה ושמואל אמר דהיכי דלא איבעי לי' לעיוני אנוס הוא ופטור והא דרבי קרא אונס כרצון היינו באונס קרוב למזיד אבל אנוס גמור פטור והביאו מהא דהניח להם פרה שאולה הנ"ל והוכיחו דדוקא מה שנהנו משלמים אבל מה שהזיקו לא דאנוסים הם והוכיחו דאדם המזיק באונס הקרוב לגניבה פטור ע"ש באורך בזה...

ולכאורה יש לחלק דבהא דפרה של אביהם לא הו"ל מקום להודע שאינו כן כיון שמת אביהם וא"י איפוא יחקורו ע"ז לכן הו"ל כאונס אבל בני"ד הרי הי' בידו לשקול המשקה וכהא דבימות פ"ט איבעי לי' למיטעמי'. אבל נראה להביא רא"י מהא /בשו"ע חו"מ/ דסי' רל"ב ס"י"ג דהמוכר דבר שיי"ב מום ועשה בו הלוקח מום אחר קודם שנודע לו מום הראשון דאם עשה דבר שדרכו לעשותו פטור ואם עשה דבר שאין דרכו לעשותו חייב... ובנה"מ שם סק"ה הקשה מהא דהניח להם אביהם פרה שאולה דפטורים על ההיזק אם לא נהנו ות"י דהכא כיון דאפשר לבדוק אחר המום קודם שנסתמש בו דמי לאונס דאבדה דחייב וסיים בצ"ע עכ"פ מבואר דאם עשה דבר שדרכו לעשותו לכ"ע פטור אף שהי' אפשר לבדוק אחריו ובע"כ דדמי בכה"ג לאונס דגניבה דפטור וא"כ הי"נ בני"ד שהוא עומד למכור ודרכו בכך תמיד ואינו מבחין המשקה בהמשקל כי מאמין להסוחר ופטור. ועוד רא"י מהשי"ג ס"י ע"ב סק"מ בדין הזיק הסייף דלהשי"ג פטור גם במזיק בידיים והשי"ך דחולק מטעמא דמה הי"ל דאזקי' ע"ש היטב דמוכח דבכה"ג דבני"ד גם השי"ך מודה דפטור כיון דלא הוי לי' לאסוקי אדעת' שיתנו לו יותר מכפי שביקש וכפי שכן דרכו תמיד. ולכן לעני"ד הדין ברור דר' פטור מלשלם מה שעלה הגראד יותר: